

УДК 338.48-53:338.246.8(477)

DOI: 10.60022/2(9)-54S

Бугіль Світлана Ярославівна

кандидат економічних наук

доцент кафедри туризму, рекреації та краєзнавства

Львівський національний університет ветеринарної медицини

та біотехнологій імені Степана Гжицького, Україна

Buhil Svitlana

Candidate of Economic Sciences

Associate Professor of the Department of Tourism, Recreation and Local History

Stepan Gzhytskyi Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Ukraine

ORCID: 0000-0003-4863-5235

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВ

Анотація. У статті обґрунтовано теоретичні та прикладні засади сталого розвитку туризму і рекреації в Україні в умовах повоєнного відновлення та європейської інтеграції. Проаналізовано сучасний стан галузі, що зазнала значних руйнувань внаслідок збройної агресії РФ, та визначено ключові виклики для її ревіталізації. Використовуючи методи SWOT та PEST-аналізу, виявлено внутрішні та зовнішні чинники впливу на туристичну сферу. Особливу увагу приділено соціально відповідальним ініціативам, таким як безбар'єрний туризм, екооселі та цифровізація послуг. Визначено, що адаптація до стандартів «Зеленого курсу ЄС» та Стратегії ЄС з розвитку туризму до 2030 року є стратегічним пріоритетом для інтеграції України в єдиний європейський рекреаційний простір.

Ключові слова: сталий розвиток, туризм, рекреація, повоєнне відновлення, євроінтеграція, туристична інфраструктура, соціальна відповідальність, «зелений» туризм.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM AND RECREATION IN UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD UNDER EUROPEAN INTEGRATION CONDITIONS

Abstract. The article substantiates the theoretical and applied principles of sustainable development of tourism and recreation in Ukraine in the context of post-war recovery and European integration. The current state of the industry, which has undergone significant destruction as a result of the armed aggression of the Russian Federation, is analyzed, and key challenges for its revitalization are identified. Using SWOT and PEST analysis methods, internal and external factors influencing the tourism sector are identified. Special attention is paid to socially responsible initiatives such as barrier-free tourism, eco-houses, and digitalization of services. It is determined that adaptation to the standards of the “EU Green Deal” and the EU Tourism Strategy 2030 is a strategic priority for Ukraine’s integration into the single European recreational space.

Keywords: sustainable development, tourism, recreation, post-war recovery, European integration, tourism infrastructure, social responsibility, green tourism.

Постановка проблеми. Туризм та рекреація посідають важливе місце в соціально-економічному розвитку держави, відіграючи значну роль у забезпеченні зайнятості, формуванні іміджу країни та збереженні культурної спадщини. Для України, яка переживає складний період повоєнного відновлення, туризм набуває не лише економічного, а й гуманітарного та інтеграційного значення. Після масштабного збройного конфлікту та руйнування інфраструктури, зростає потреба у відновленні територій, формуванні позитивного міжнародного образу країни, а також у залученні внутрішніх і зовнішніх інвестицій у стійкі сектори, одним із яких є туризм.

Під впливом євроінтеграційних процесів Україна поступово гармонізує своє законодавство та управлінські підходи у сфері туризму з нормами Європейського Союзу, що створить сприятливі умови для впровадження принципів сталості. З іншого боку, масштабні виклики, зумовлені війною, вимагають

комплексного переосмислення стратегії розвитку галузі, з акцентом на безпекові, екологічні, соціальні та економічні чинники.

У цьому контексті питання сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери постає особливо актуальним. Відповідно до визначення Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), сталий туризм — це туризм, який повною мірою враховує поточні й майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки, а також задовольняє потреби відвідувачів, індустрії, довкілля та приймаючих громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сталого розвитку туризму перебувають у центрі уваги як міжнародних організацій (UNWTO, UNDP), так і вітчизняних науковців. Теоретичні основи концепції сталого розвитку в економіці та екології закладені у фундаментальних працях, що базуються на положеннях Декларації Ріо-де-Жанейро.

Вагомий внесок у дослідження методології сталого розвитку туризму зробила Т. Ткаченко [8], яка розглядає його як баланс між соціально-економічними та природними складовими. Питання регіонального аспекту та ресурсного потенціалу висвітлені у працях Ю. Миронова [4] та У. Ткач [7]. Проблематику адаптації європейського досвіду до українських реалій досліджував І. Лебедєв [3], а сучасні виклики та перспективи галузі в контексті кризових явищ — Н. Павліха [6] та Г. Заячківська [2].

Водночас, незважаючи на значну кількість напрацювань, питання специфіки повоєнного відновлення туристичної галузі України саме крізь призму євроінтеграційних вимог та «Зеленого курсу ЄС» потребують додаткового вивчення та систематизації, що й зумовило вибір теми даної статті.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і прикладних засад сталого розвитку туризму і рекреації в Україні у повоєнний період з урахуванням євроінтеграційного вектору державної політики.

Виклад основного матеріалу. Подолання негативних процесів, що наразі спостерігаються, та формування системних і комплексних умов для сталого розвитку туристичної й рекреаційної сфер виступають одним із ключових завдань у забезпеченні сталого поступу України в післявоєнний період. Ідея сталого розвитку туризму ґрунтується на загальній концепції сталого розвитку, яка охоплює сукупність наукових підходів, теоретичних положень і принципів, спрямованих на переосмислення взаємодії між людиною та природним середовищем. Основною метою цієї концепції є створення умов для економічного зростання, що узгоджується з глобальною стратегією виживання людства, з акцентом на збереження та відновлення природних екосистем у масштабах, необхідних для підтримання екологічного балансу біосфери.

Сталий розвиток туризму є складовою загальної концепції сталого розвитку, сформульованої у «Декларації Ріо-де-Жанейро» (1992) [1] та розвиненої у Цілях сталого розвитку ООН [9]. Він передбачає збалансоване поєднання економічних, екологічних та соціальних компонентів.

Згідно з UNWTO [Офіційний сайт UNWTO. URL: <https://www.untourism.int/>], до головних принципів сталого туризму належать:

- оптимальне використання екологічних ресурсів, які є ключовим елементом розвитку туризму;
- повага до соціокультурної автентичності приймаючих громад, збереження культурної спадщини та традиційних цінностей;
- забезпечення довгострокових економічних вигод для всіх учасників процесу, включаючи місцеві громади.

Виходячи із зазначених принципів сталого розвитку ринку туристичних послуг, визначимо головні завдання, що повинні виконуватися в рамках його функціонування з урахуванням рівномірності впливу економічної, соціальної та політичної складових. До таких завдань слід віднести:

1) забезпечення раціонального використання туристично-рекреаційного потенціалу, що є ключовим елементом формування ринку туристичних послуг, підтримуючи природні явища та процеси в туристичних екосистемах та забезпечуючи збереження їх природної спадщини й біологічного різноманіття;

2) сприяння утриманню довгострокового ефекту від соціально-економічних дій, що реалізуються на ринку туристичних послуг, задля підтримки стабільно високого рівня зайнятості населення, забезпечення отримання доходу та переваг для туристичних зон, що приймають туристів; у довгостроковій перспективі виконання такого завдання має привести до скорочення масштабів бідності на світовому рівні;

3) реалізацію права населення туристичної зони, що приймає туристів, на соціально-культурну автентичність;

4) стимулювання міжкультурного порозуміння та толерантності.

У науковій літературі виокремлюються декілька підходів до розуміння сталого туризму:

- екосистемний підхід, який фокусується на збереженні природного середовища;
- інституційний підхід, що підкреслює важливість регулювання та участі громадян;
- економічний підхід, з акцентом на прибутковість і інвестиційну привабливість.

Підходи науковців та міжнародних організацій до визначення сутності поняття «сталий туризм» відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Підходи науковців та міжнародних організацій до визначення сутності поняття «сталий туризм»

Джерело	Тлумачення сутності
Sustainable Development. World Tourism Organization [10]	Сталий розвиток туризму полягає у врахуванні його поточних і майбутніх економічних, соціальних та екологічних наслідків його діяльності, задовольняючи зростаючі потреби туристів, галузі, довкілля, громади
World Tourism Organization and United Nations Development Programme, Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030 [11]	Згідно положень Цілей сталого розвитку, сталий розвиток туризму розглядаються як здатність протягом тривалого періоду часу утримувати на належному рівні основні показники сталого зростання, без змін чи завдання шкоди довкіллю
Заячковська Г. [2]	Концепція сталого розвитку туризму базується на доктрині сталого розвитку, яка є сукупністю ідей, концепцій, положень та постулатів різних наук і спрямована на зміну стосунків людини і природи для розширення можливостей економічного зростання та на створення скоординованої глобальної стратегії виживання людства, орієнтованої на збереження і відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних для повернення до меж господарської місткості біосфери
Лебедєв І. [3]	Сталий розвиток туризму – це орієнтований на довгостроковий період такий розвиток туризму, при якому на основі раціонального використання ресурсів відбуваються прогресивні зміни, що спрямовані не тільки на кількісне зростання, але й на якісний розвиток з урахуванням інтересів сьогодишніх і майбутніх поколінь
Миронов Ю. [4]	Сталий розвиток туризму – це такий розвиток туристичної галузі, який дає змогу задовольнити потреби туристів на сьогодні, враховуючи інтереси регіону відносно збереження можливості надання рекреаційно-туристичних послуг у майбутньому
Павліха Н. [6]	Сталий розвиток туризму – процес дотримання соціальної справедливості, забезпечення екологічної сталості та досягнення економічної ефективності
Ткач У. [7]	Сталий розвиток туризму – це розвиток, який дозволяє в повній мірі задовольнити потреби туристів у теперішньому часі, враховуючи інтереси туристської дестинації щодо розширеного відтворення власного ресурсного потенціалу в майбутньому
Ткаченко Т. [8]	Процес, що забезпечує баланс між соціально-економічними та природними складовими
Осітнянко Д.О. [5]	Сталий розвиток у сфері туризму та рекреації є стратегічним напрямом, що сприяє збереженню природного середовища, підвищенню соціальної відповідальності бізнесу та забезпеченню економічної ефективності галузі

Джерело: складено автором

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у лютому 2022 року, спричинила безпрецедентну деструкцію та глибоку трансформацію національної туристичної інфраструктури. Масштабні руйнування аеропортів, ключових транспортних магістралей, готельних комплексів, а також об'єктів культурної спадщини та природоохоронних територій фактично паралізували традиційне функціонування галузі.

Статистичні показники 2022 року демонструють критичне падіння галузевих індикаторів. Зокрема, обсяг в'їзного туризму скоротився на 91% порівняно з довійськовим періодом – з 3,4 млн іноземних відвідувачів у 2021 році до критичних 0,3 млн. Системна криза галузі призвела до скорочення зайнятості у сфері гостинності на понад 60%, що зумовлено як фізичним знищенням активів, так і вимушеною зупинкою діяльності суб'єктів господарювання. За оперативними оцінками, готельний фонд скоротився на 53% (з 13 000 до 6 100 діючих об'єктів), а кількість зареєстрованих туристичних агенцій зменшилася майже вдвічі, що свідчить про глибоку інституційну рецесію.

Окрім економічних втрат, особливої гостроти набула проблема деградації природно-рекреаційних ресурсів у зонах бойових дій. Масове знищення лісових масивів, забруднення річок та мінування заповідних територій вимагатимуть тривалого етапу екологічної реабілітації. Водночас спостерігається інтенсивна зміна внутрішніх туристичних потоків, зумовлена міграційними процесами та пошуком безпечніших локацій внутрішньо переміщеними особами.

SWOT-аналіз засвідчує, що сталий розвиток туристичної та рекреаційної сфери України базується

на унікальному культурно-природному потенціалі, який створює міцну основу для зростання зеленого, культурного і патріотичного туризму (табл. 2). Водночас існуючі слабкі сторони, зокрема руйнування інфраструктури, нестача кваліфікованих кадрів та фрагментарність державної політики, суттєво ускладнюють реалізацію потенціалу галузі. Європейська інтеграція та розвиток цифрових технологій відкривають значні можливості для подолання цих перешкод. Проте загрози, пов'язані з воєнною нестабільністю, конкурентним тиском з боку сусідніх країн та екологічними викликами, вимагають розробки адаптивних і системних стратегій.

Таблиця 2

SWOT-аналіз сталого розвитку туристичної та рекреаційної сфери України

Сильні сторони	Слабкі сторони
Унікальне культурне та природне різноманіття Зростання патріотичного внутрішнього туризму Євроінтеграційна орієнтація Потенціал для розвитку зеленого та цифрового туризму	Руйнування інфраструктури Відсутність системної державної підтримки Низька якість сервісу, нестача кваліфікованих кадрів Недостатній маркетинг і слабка промоція країни
Можливості	Загрози
Європейські програми відновлення та модернізації Переорієнтація на зелений туризм Діджиталізація, розвиток тематичних маршрутів Розширення регіонального співробітництва	Воєнна та післявоєнна нестабільність Зміна клімату, деградація природних ресурсів Конкуренція з боку країн Центральної та Східної Європи Втрата туристичних ринків через політичну невизначеність

Джерело: складено автором

Таким чином, ефективне використання сильних сторін і можливостей у поєднанні з адресним подоланням слабких сторін і превентивним реагуванням на загрози є ключовою умовою сталого розвитку туризму в Україні у повоєнний період.

PEST-аналіз підтверджує, що політичні чинники, зокрема євроінтеграційний курс і міжнародна підтримка, створюють сприятливе середовище для відновлення туристичної сфери (табл. 3). Водночас політична нестабільність та недостатність законодавчого врегулювання залишаються значущими бар'єрами. Економічна ситуація ускладнюється воєнними діями і падінням купівельної спроможності населення, але зростання малого і середнього бізнесу у туристичній галузі та залучення міжнародних грантів відкривають перспективи для відновлення.

Соціальні тенденції, такі як зростання патріотизму, внутрішній туризм і екологічна свідомість населення, виступають позитивними факторами, що сприяють сталому розвитку. Технологічний прогрес, зокрема цифровізація, VR/AR технології та стандартизація, може суттєво підвищити конкурентоспроможність українського туризму, хоча технічна відсталість окремих регіонів потребує додаткової уваги.

Таблиця 3

PEST-аналіз сталого розвитку туристичної та рекреаційної сфери України в сучасних умовах

Категорія факторів	Ключові чинники впливу	Вплив на сталий розвиток
Р – Політичні	Продовження воєнного стану; євроінтеграційний курс та адаптація до European Green Deal; пріоритет ветеранського туризму.	Обмежують прямі іноземні інвестиції, але стимулюють перехід на екологічні стандарти ЄС та соціально орієнтоване планування.
Е – Економічні	Дефіцит енергії; грантова підтримка (GIZ, USAID); переорієнтація капіталу на західні та центральні регіони.	Створюють фінансовий тиск, проте спонукають бізнес до автономності та впровадження енерго-ефективних «зелених» технологій.
С – Соціальні	Запит на психологічну реабілітацію; зміна поведінки (короткострокове планування); актуалізація інклюзивності.	Сприяють розвитку екотуризму як терапевтичного інструменту та вимагають повної безбар'єрності рекреаційного простору.
Т – Технологічні	Діджиталізація реєстрів; системи автономного енергозабезпечення; використання III та VR для промоції дестинацій.	Підвищують безпеку та доступність подорожей, дозволяючи галузі залишатися конкурентоспроможною попри інфраструктурні обмеження.

Джерело: складено автором

Отже, подальший успіх розвитку туристичної галузі в Україні залежатиме від посилення законодавчої підтримки, стимулювання інновацій, соціальної мобілізації та забезпечення економічної стабільності в умовах євроінтеграційних трансформацій.

Сучасна парадигма відновлення туристичної галузі на засадах сталого розвитку має базуватися

на диференційованих регіональних стратегіях. Карпатський макрорегіон сьогодні виступає ключовим хабом для розвитку екотуризму та етнотуризму. Впровадження проєктів на кшталт «Карпати: туризм як шлях до сталого розвитку громад» (за підтримки GIZ) акцентує увагу на маркуванні маршрутів та «зеленій» сертифікації закладів розміщення. Центральна Україна демонструє тенденцію до переорієнтації на локальний внутрішній продукт, розвиток історичних екскурсій та фестивальних ініціатив на базі територіальних громад. Для південних та східних регіонів пріоритетом залишається поствоєнна реабілітація, що передбачає розмінування узбережжя та залучення інвестицій у відновлення морських курортів, таких як Очаків та Затока.

Сталий розвиток у сфері туризму і рекреації потребує також соціально відповідальних ініціатив, які не лише компенсують структурні слабкості галузі, а й сформують ціннісно нову модель українського туризму – інклюзивного, локалізованого, екологічно свідомого та спрямованого на стале майбутнє (табл. 4).

Таблиця 4

Соціально відповідальні ініціативи у сфері сталого туризму в Україні

Назва ініціативи	Сфера застосування	Характеристика ініціативи	Соціальний ефект
Зелена Садиба (екооселя)	Сільський і агротуризм	Підтримка місцевих жителів у створенні екологічно чистих місць для відпочинку; використання місцевих продуктів і матеріалів	Створення робочих місць у селах, збереження традицій, розвиток локальної економіки
Безбар'єрний туризм	Урбаністичний туризм, національні парки	Адаптація туристичної інфраструктури для людей з інвалідністю (пандуси, навігація, тактильні елементи)	Інклюзія, рівний доступ до туристичних ресурсів, покращення іміджу дестинацій
Карпатська спадщина	Культурний туризм, етнотуризм	Відновлення гуцульської архітектури, ремесел і фольклору, залучення громади до туристичних проєктів	Підтримка культурної ідентичності, міжгенераційний діалог, розвиток креативної економіки
Туризм без сміття	Природно-заповідні території	Організація кампаній із прибирання локацій, навчання туристів правилам мінімального впливу на довкілля (Leave No Trace)	Зменшення забруднення, екологічна просвіта населення, формування екоусвідомленої спільноти
Віртуальний маршрут	Цифровий туризм, доступність	Створення 3D-турів історичними місцями України для людей, які не можуть подорожувати фізично	Освіта, залучення ВПО, людей з обмеженнями та туристів з-за кордону
Місцевий гід	Локальний туризм, громадська участь	Підготовка мешканців громад як екскурсоводів; створення місцевих турмаршрутів	Підвищення рівня зайнятості, зміцнення громади, передача знань про регіон
Регенерація територій	Післявоєнне відновлення, рекреація	Перетворення покинутих або зруйнованих об'єктів на туристично-рекреаційні простори (парк, музей, сквер)	Психоемоційне оздоровлення, повернення до мирного життя, реінтеграція громад
Волонтерський туризм	Соціальний туризм, відновлення	Залучення туристів до відновлення об'єктів, екологічних та гуманітарних ініціатив	Підтримка громад, взаємодія між регіонами, солідарність у повоєнному контексті
Програми сталого розвитку (напр. EU4Culture, GIZ)	Інституційний, освітній, культурний туризм	Комплексні проєкти сталого туризму за підтримки міжнародних партнерів	Системні зміни в управлінні туризмом, стандарти якості, довгостроковий розвиток

Джерело: складено автором

Аналіз соціально відповідальних ініціатив у сфері сталого туризму та рекреації свідчить про зростаюче значення в Україні локальних підходів, інклюзивності та екологічної свідомості у формуванні нової туристичної моделі. Залучення місцевих громад до туристичної діяльності сприятиме не лише економічній активізації регіонів, а й збереженню нематеріальної культурної спадщини. Водночас розвиток безбар'єрного середовища та цифрових рішень підвищить доступність туристичних ресурсів для широких верств населення, зокрема осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб.

Волонтерські ініціативи відіграють важливу роль у налагодженні соціальної взаємодії, сприяючи післявоєнному відновленню через спільну участь громад. Програми міжнародної підтримки забезпечать необхідні ресурси та стандарти для довгострокових трансформацій у сфері туризму. Усі ці підходи

спрямовані на формування сталої, відповідальної та соціально чутливої туристичної системи, яка здатна адаптуватися до сучасних викликів і забезпечити позитивний вплив на суспільство.

Процес європейської інтеграції України вимагає приведення вітчизняної туристичної політики у відповідність до стандартів ЄС. Основними орієнтирами тут виступають програма «Зелений курс ЄС» (European Green Deal) та Стратегія ЄС з розвитку туризму до 2030 року. Адаптація до цих норм передбачає перехід на принципи сталого управління, використання інструментів фінансової підтримки (IPA, EU4Environment, Interreg NEXT) та впровадження систем екологічної сертифікації за стандартами Green Key або EU Ecolabel.

Ключовими векторами майбутньої адаптації галузі мають стати:

- системна цифровізація туристичних послуг;
- інституційна співпраця з європейськими інституціями у сфері менеджменту дестинацій;
- обов'язкове застосування екологічної оцінки при плануванні рекреаційних зон.

Таким чином, попри критичні втрати, туристична сфера України перебуває на етапі докорінного переосмислення, де головним вектором є сталий розвиток, безпека та інтеграція в єдиний європейський туристичний простір.

Висновки. Дослідження підтверджує, що сталий розвиток туризму і рекреаційної сфери в Україні у повосенний період є надзвичайно важливим елементом загальнонаціонального процесу відновлення. Туризм не лише сприяє економічному зростанню, але й виконує важливу гуманітарну, соціокультурну та екологічну функції. З огляду на складну безпекову ситуацію, туризм є індикатором стабілізації й повернення до нормального життя.

Головними чинниками, що впливають на здатність України до сталого розвитку туризму в нових умовах, є:

- збереження та відновлення туристичної інфраструктури;
- формування безпечного середовища та надання гарантій для туристів;
- адаптація управлінських практик до принципів сталості відповідно до норм ЄС;
- активізація локальних громад і розвиток малого бізнесу в регіонах;
- залучення іноземних інвестицій і грантової допомоги на розвиток галузі.

Для ефективної імплементації концепції сталого розвитку в туристично-рекреаційну сферу України необхідно зосередитись на реалізації комплексу практичних заходів, що охоплюють державне управління, екологічну відповідальність та цифрову трансформацію. Першочерговим завданням постає розробка та впровадження оновленої національної стратегії сталого туризму, яка б гармонійно поєднувала компоненти фізичної безпеки, екологічної стійкості та інституційної модернізації відповідно до європейських стандартів. Важливим аспектом цього процесу є системна інтеграція міжнародних екологічних протоколів, зокрема сертифікацій Green Key, EU Ecolabel та стандартів ISO 14001, у щоденну діяльність об'єктів туристичної інфраструктури.

Паралельно з цим потребує активізації зовнішньополітичний вектор, спрямований на посилення інституційної співпраці з Європейським Союзом, що дозволить залучати ресурси програм Interreg, NextGenerationEU та EU4Environment для відновлення галузі. На регіональному рівні доцільно розвивати кластерну модель управління, концентруючи зусилля навколо природних та культурних центрів Карпатського макрорегіону, південного узбережжя та національних природних парків. Така децентралізована модель має супроводжуватися якісною підготовкою кадрів, де акцент зміщується на розвиток міждисциплінарних компетентностей у сферах екологічного менеджменту, IT-технологій та кризового управління.

Технологічний прорив у галузі має забезпечуватися через всебічну цифрову трансформацію, що передбачає підтримку спеціалізованих електронних платформ, мобільних застосунків та створення віртуальних туристичних маршрутів, які підвищують доступність послуг. У підсумку, ці заходи дозволять сформувати та транслиувати на світовий ринок оновлений імідж України як безпечної, етично орієнтованої та інноваційної туристичної дестинації, готової до повноцінної інтеграції у глобальний рекреаційний простір.

У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на розробці механізмів моніторингу сталого розвитку туристичних територій, оцінці ефективності участі в європейських програмах, а також вивченні впливу кліматичних змін на регіональні туристичні системи в Україні.

Література

1. Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток 1992 [Архівовано 9

серпня 2016 у Wayback Machine.]. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2. 741 с.

2. Заячківська Г. Концепція сталого розвитку сфери туризму як засіб післякризового відновлення галузі. *Вісник ТНЕУ*. № 5-2, 2011. С. 345-350.

3. Лебедев І. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісн. соц.-екоп. досліджень: зб. наук. праць. Одеса: ОНЕУ*. 2018. № 3 (67). С. 162–173.

4. Миронов Ю. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні. *Вісник НЛТУУ*. 2013. Вип. 23.11. С. 117-122.

5. Осітнянко Д. О., Примах Т. Ю. Впровадження принципів сталого розвитку в туристичній індустрії. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152>.

6. Павліха Н. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 211 с.

7. Ткач У. Сталий розвиток туристичної сфери регіону: теоретичний базис та умови становлення. *Всеукраїнський науковий журнал «Актуальні проблеми інноваційної економіки»*. 2019. № 3. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/3648/1/12.pdf>. (дата звернення: 02.12.2025).

8. Ткаченко Т. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доп. Київ: Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2009. 463 с.

9. Що таке цілі сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 02.12.2025).

10. Sustainable Development. World Tourism Organization. URL: <https://www.unwto.org/> (дата звернення: 02.12.2025).

11. World Tourism Organization and United Nations Development Programme, Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, Highlights, UNWTO. Madrid, 2017. 36 p.

References

1. Shhemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (1999). *Deklaratsiia Rio-de-Zhaneiro pro navkolyshnie seredovyshche i rozvytok 1992* [Rio Declaration on Environment and Development 1992]. Yurydychna entsyklopediia. Vol. 2. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian].

2. Zaiachkovska, H. (2011). Kontseptsiia staloho rozvytku sfery turyzmu yak zasib pisliakryzovoho vidnovlennia haluzi [The concept of sustainable development of the tourism sector as a means of post-crisis recovery of the industry]. *Visnyk TNEU*, (5-2), 345-350. [in Ukrainian].

3. Lebediev, I. (2018). Stalyi rozvytok turyzmu: dosvid Yevropeiskoho Soiuzu i zavdannia dlia Ukrainy [Sustainable tourism development: the experience of the European Union and tasks for Ukraine]. *Visnyk sots.-ekon. doslidzhen*, 3(67), 162–173. [in Ukrainian].

4. Myronov, Yu. (2013). Sutnist ta chynnyky staloho rozvytku turyzmu v rehioni [The essence and factors of sustainable tourism development in the region]. *Visnyk NLTUU*, 23.11, 117-122. [in Ukrainian].

5. Ositnianko, D. O., & Prymak, T. Yu. (2020). Vprovadzhennia pryntsyviv staloho rozvytku v turystychnii industrii [Implementation of sustainable development principles in the tourism industry]. *Efektivna ekonomika*, (1). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.152> [in Ukrainian].

6. Pavlikha, N. (2022). *Stalyi rozvytok turyzmu ta rekreatsii: suchasni vyklyky i perspektyvy dlia Ukrainy* [Sustainable development of tourism and recreation: modern challenges and prospects for Ukraine]. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian].

7. Tkach, U. (2019). Stalyi rozvytok turystychnoi sfery rehionu: teoretychnyi bazys ta umovy stanovlennia [Sustainable development of the tourism sector of the region: theoretical basis and conditions of formation]. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, (3). [in Ukrainian].

8. Tkachenko, T. (2009). *Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu* [Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities]. Kyiv: KNTEU. [in Ukrainian].

9. UNDP Ukraine. (2025). *Shcho take tsili staloho rozvytku* [What are the Sustainable Development Goals]. <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>

10. UN Tourism. (2025). *Sustainable Development*. <https://www.unwto.org/>

11. World Tourism Organization and United Nations Development Programme. (2017). *Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, Highlights*. Madrid: UNWTO.